

Oświadczenie EAA w sprawie ochrony i opieki nad dziedzictwem w Polsce

10 sierpnia 2023 r

Przyjęty przez Zarząd Europejskiego Stowarzyszenia Archeologów (EAA) w imieniu Stowarzyszenia

Prezes i Zarząd Europejskiego Stowarzyszenia Archeologów (EAA) wyrażają głębokie zaniepokojenie proponowanymi zmianami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku w Polsce. Apelujemy do polskiego parlamentu o głosowanie przeciwko poprawkom, które doprowadzą do daleko idących zmian w obowiązujących przepisach dotyczących poszukiwania zabytków za pomocą wykrywaczy metali.

Apelujemy do wszystkich polskich parlamentarzystów o dołożenie wszelkich starań, aby polskie dziedzictwo nie zostało splądrowane przez wykrywaczy metali, a dziedzictwo kulturowe nie zostało utracone i zniszczone.

EAA jest w szczególności zaniepokojona następującymi kwestiami:

Zmiany wyeliminują konieczność uzyskiwania różnych zezwoleń;

Po zmianach zgłoszenie wymagane będzie dopiero po wydobyciu obiektów z ziemi, bez możliwości wpływania lub monitorowania przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków metod stosowanych na miejscu;

Obecny wymóg pisemnej zgody właściciela gruntu zmienił się tak, że można ją uzyskać bez jakiegokolwiek kontroli;

Zmiany nie zapewniają żadnej ochrony historycznym polom bitew ani nowo odkrytym stanowiskom archeologicznym;

Poprawki przewidują nagrody finansowe dla poszukiwaczy skarbów i detektorystów za każde znalezisko o szczególnej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. To zachęci jeszcze więcej osób do uprawiania detektoryzmu.

EAA obawia się również, że w ramach nowego systemu powiadamiania osoby posiadające obecnie nielegalne kolekcje artefaktów archeologicznych będą miały możliwość monetyzacji swoich zbiorów poprzez deklarowanie posiadanych przedmiotów jako świeżych znalezisk. Te fałszywe informacje o pochodzeniu zabytków zniekształcą naszą wiedzę o polskim zapisie archeologicznym i zrozumieniu przeszłości kraju.

Zmiany nie tylko znacznie obniżą poziom ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego, ale także będą miały istotny wpływ na grabież i nielegalny handel dziedzictwem kulturowym w Europie. Rejestracja w celu przeszukania będzie możliwa na podstawie samego numeru paszportu, otwierając drzwi do turystyki poszukiwań skarbów w Polsce dla obcokrajowców.

Znowelizowana ustawa umożliwi zalegalizowanie w Polsce znalezisk nielegalnie zdobytych w innych krajach. Stworzone zostaną warunki, w których można by fałszywie zgłosić, że te artefakty zostały znalezione gdzieś w Polsce, a tym samym kwalifikować się do nagrody pieniężnej. Doprowadzi to do znacznego wzrostu importu zabytków np. z Ukrainy, gdzie grabieże przybrały obecnie alarmujące rozmiary.

EAA uważa dziedzictwo archeologiczne za integralną część środowiska. Artefakty archeologiczne zakopane in situ i ich kontekst stanowią zasób nieodnawialny. EAA działa na rzecz ochrony pozostałości archeologicznych i dziedzictwa kulturowego, w tym zapobiegania nielegalnej działalności (art. II, 8 Statutu). Naszym zdaniem obecne zmiany prawne w Polsce narażają ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego na duże ryzyko.

Ochrona in situ jest podstawowym założeniem „Konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego Europy (1992)”, powszechnie znanej jako Konwencja z Valletty. Znaczenie ochrony in situ zostało wzmocnione w nowej europejskiej normie dotyczącej dziedzictwa kulturowego, EN 17652:2022, „Ocena i monitorowanie złóż archeologicznych pod kątem ochrony in situ”.

Konserwacja in situ jest najskuteczniejszą metodą konserwacji pozostałości archeologicznych. Po usunięciu artefaktów ze stabilnego środowiska depozycji stan zachowania obiektów, które pozostały nienaruszone przez stulecia, może szybko się pogorszyć. Kiedy wykopaliska są konieczne, kontekst znalezisk należy rejestrować metodycznie i szczegółowo, ponieważ informacje kontekstualne dostarczają nam opartej na dowodach narracji o miejscu znaleziska i znajdujących się w nim obiektach. Wykrywanie metali przez hobbystów – w szczególności w wiejskich krajobrazach rolniczych i leśnych – stanowi ciągłe, wielkoskalowe zagrożenie dla naszego dziedzictwa.

Przeciwko proponowanym zmianom wypowiedziało się Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich (SNAP) (<https://ratuj-zabytki.pl>). EAA pragnie mocno wesprzeć SNAP i wyrazić swoją solidarność w walce o ochronę naszego wspólnego europejskiego dziedzictwa kulturowego.